

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ОМЕЛЬЧУК Л.В.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

кримінального процесу та криміналістики,

Університет державної фіскальної служби України,

м. Ірпінь, Україна

Відразу відмітимо, що з часу вступу в дію Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 07.10.2014 року № 1689-VII [3] судова практика спростовує побоювання, що нова для доктрини кримінального процесу України процедура спеціального кримінального провадження зумовить виникнення ситуації, коли особа, навіть не знаючи про кримінальне переслідування щодо себе, одного дня виявиться засуджена за вчинення злочину, тобто такий інститут позбавляє особу права на те, щоб знати в чому її обвинувачують, права на захист та інших процесуальних гарантій.

Насправді позитивне для сторони обвинувачення вирішення питання про початок спеціального досудового розслідування вимагає доведення низки підстав та виконання вимог, закріплених у Главі 24-1 КПК України [1]. Судова практика на сьогодні вказує, що за умови доведення належним обсягом допустимих доказів наявності підстав для спеціального досудового розслідування, органи досудового розслідування отримують позитивне рішення слідчого судді щодо проведення подальших слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій без участі підозрюваного, що умисно ухиляється від можливості реалізувати свої права як учасника кримінального провадження.

Серед таких доказів прокурор має навести обґрунтовані дані про те, що вживалися заходи для фактичного залучення підозрюваної особи до провадження, але вони не дали результатів у зв'язку із небажанням останнього брати участь у провадженні.

Якщо говорити про позицію вітчизняних науковців, то, наприклад, Озерський І.В. у своїй статті узагальнив, із урахуванням точок зору Степанова І., Песцова Р.Г., позитивні моменти запровадження заочного кримінального провадження, серед яких виділяв: «1) можливість проведення заочного судового розгляду кримінальних проваджень; 2) уможливлення забезпечити реалізацію права потерпілого на доступ до правосуддя і компенсацію шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням; 3) розгляд кримінальних проваджень у розумні строки; 4) реалізація правосуддя в заочному режимі виключає необґрунтоване закінчення строків притягнення до кримінальної відповідальності; 5) застосування заочного провадження лише до особи у випадку, якщо остання ухиляється від прибуття на виклик до органу досудового розслідування або суду; 6) можливість не позбавляти особу права прибути для безпосередньої участі у кримінальному провадженні, що матиме наслідком його здійснення у загальному порядку, передбаченому КПК України; 7) на стадії досудового розслідування запобіжним способом уникнення необґрунтованого заочного провадження є можливість підозрюваного або його захисника оскаржити рішення слідчого чи прокурора про здійснення такого провадження до слідчого судді; 8) за умови встановлення судом обставин чи доведення особисто обвинуваченим фактів, через які він не прибув на судовий виклик, поважними причинами буде скасовано судові рішення, ухвалені за результатами заочного кримінального провадження, та призначено судовий розгляд у загальному порядку; 9) заочне кримінальне провадження можливе лише щодо особи, яка отримала повідомлення про судовий розгляд справи, але ухиляється від нього, та не можливе щодо особи, відомості про місцезнаходження якої відсутні та яку, відповідно, неможливо повідомити про судовий розгляд справи проти неї; 10) можливість підозрюваного

(обвинуваченого) реалізувати своє право на захист дистанційно, через свого захисника, та спробувати довести свою невинуватість замість того, щоб переховуватись від слідства і суду; 11) обов'язкова під час заочного кримінального провадження участь захисника, прийняття всіх процесуальних рішень та проведення всіх дій у заочному кримінальному провадженні з дотриманням всіх процесуальних гарантій для підозрюваного чи обвинуваченого, що унеможливиловатиме порушення прав і законних інтересів такої особи; 12) уможливлення спрощеної процедури оскарження підозрюваним чи обвинуваченим судового рішення, ухваленого за результатами заочного кримінального провадження; 13) гарантія підозрюваному чи обвинуваченому на оскарження рішення, ухваленого за результатами заочного кримінального провадження, в апеляційному порядку.» [2, с. 114]

Вважаємо, що інститут спеціального кримінального провадження варто розвивати, а тому позиція прибічників цього напрямку видається нам більш обґрунтованою. При цьому варто врахувати, що Євросуд неодноразово відзначав, що застосування інституту заочного розгляду, який забезпечує слухання кримінальної справи в розумний строк, можливе за умов виконання низки рекомендацій [4]. Відразу відзначимо, що окремим із них дещо не відповідають підходи, обрані в Україні при побудові інституту спеціального кримінального провадження.

Погоджуємося із Татаровим О.Ю., що згідно переважаючих підходів країн ЄС, такий інститут має використовуватися здебільшого лише щодо справ про злочини невеликої тяжкості (проступки). [4] Але аналіз норм КПК України та Кримінального кодексу України приводить до висновку, що навпаки застосування цієї процесуальної форми передбачено для тяжких та особливо тяжких злочинів, родовими об'єктами яких є національна безпека, громадська безпека тощо, що не повною мірою відповідає рекомендаціям.

Також Татаров О.Ю. слушно зазначає, що у спеціальному кримінальному провадженні в жодному разі не повинно порушуватися право обвинуваченого

на юридичну допомогу, зокрема на участь захисника при оскарженні заочного вироку. Для цього КПК доповнено нормами, відповідно до яких участь захисника в спеціальному судовому провадженні є обов'язковою (ст.ст.52, 374), а також передбачено обов'язок слідчого судді вжити необхідних заходів для його залучення (ч.1 ст.297³ КПК). Крім того, в Євросуді наголошують: жодна справа не повинна бути розглянута, якщо особа протягом часу, який дозволяє їй з'явитися до суду й підготувати свій захист, не була повідомлена повістками, якщо тільки не буде встановлено, що вона навмисно уникала правосуддя. [4]

На закріплення цієї вимоги КПК України зобов'язує до клопотання прокурора про здійснення спеціального судового провадження стосовно обвинуваченого додавати матеріали про те, що обвинувачений знав або мав знати про розпочате кримінальне провадження [1].

При цьому «повістки повинні вказувати на наслідки неявки обвинуваченого. Тому зміст повістки, закріплений в ст.137 КПК, доповнено положенням про можливість здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження в разі неявки. Відповідно до позиції ЄСПЛ прийняте за відсутності обвинуваченого судові рішення повинно бути доведено до його відома згідно з правилами вручення повісток. При цьому відлік часу для оскарження не повинен починатися раніше, ніж особа може отримати повідомлення про винесений щодо неї вирок. Вимога щодо доведення рішення, прийнятого за відсутності обвинуваченого, за правилами вручення повісток для явки до суду у вітчизняному законодавстві не реалізована.» [Татаров О. Які вимоги висувають у Страсбурзі, аби відсутність обвинуваченого не порушувала конвенційних гарантій // Закон і Бізнес. Випуск 8 (1202). URL:

https://zib.com.ua/ua/114635-7_vimog_espl_do_zaochnogo_provazhennya.html
(дата звернення 12.10.2019)]

Ми погоджуємось із автором, проте хочемо звернути увагу, що дана вимога має бути реалізована виходячи із ч. 3 ст. 323 КПК України щодо вручення процесуальних документів, де передбачено, що повістки про виклик

обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями статті 297--5 цього Кодексу. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом. [1].

Також вважаємо за необхідне доповнити положення ст. 376 КПК України, нормою, яка прямо визначала порядок вручення судового рішення за підсумками спеціального судового розгляду. Так, нині КПК України визначає, що копія вироку негайно після його проголошення вручається обвинуваченому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, та прокурору. Копія судового рішення не пізніше наступного дня після ухвалення надсилається учаснику судового провадження, який не був присутнім в судовому засіданні. [1]

Використана література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 06.08.2019)
2. Озерський І.В. Скасування заочного провадження в кримінальному процесі України як передумова суттєвого погіршення прав та законних інтересів потерпілої особи від правопорушення // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Випуск 24. Том 4. С. 111-115.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти

основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини: Закон України від 07.10.2014 року № 1689-VII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18> (дата звернення 06.08.2019)

4. Татаров О. Які вимоги висувають у Страсбурзі, аби відсутність обвинуваченого не порушувала конвенційних гарантій // Закон і Бізнес. Випуск 8 (1202). URL:

5.https://zib.com.ua/ua/114635-7_vimog_espl_do_zaochnogo_provadzhennya.html (дата звернення 06.08.2019)

15th International conference

Science and society

8th November 2019

Hamilton, Canada
2019